

nec Jožef Hudovernig ml., roj. 2. avgusta 1872, ki se je l. 1892. poročil z Ivano Luckmann, hčerko veletrgovca Ivana Luckmanna v Ljubljani.

Dne 11. avgusta 1886 je umrla Primožu Hudoverniku soproga Katarina v starosti 72 let. Šele sedaj je prišel Primož Hudovernik kot njen univerzalni dedič v last obeh hiš v Kolodvorski ulici (112 — 18, 126 — 19), toda že 3 mesece pozneje (9. avgusta 1889) je sledil svoji soprogi v večnost, zapustivši vse svoje imetje vnuku Jožefu Hudovernigu ml. (prisojilo z dne 24. maja 1890).

Jožef Hudovernig ml. je nekaj časa nadaljeval dedova žimarska podjetja. Žimarstvo v Stražišču je opustil že l. 1895., trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani, Kolodvorska ulica 18, pa je vodil v čedalje manjšem obsegu do l. 1914.

Leta 1909. se je odločil, da izrabi obširna skladišča za deželne pridelke, ki jih je dal Primož Hudovernik svojčas sezidati na dvorišču in ob južnem traktu hiše v Kolodvorski ulici 112 (18). V ta namen se je zvezal z Antonom Vrhuncem, poslovodjo tvrdke I. C. Mayer v Ljubljani, in z njim osnoval »Prvo kranjsko izdelovalnico prešitih odej« (obrotni list z dne 25. decembra 1909, reg. št. 153). Po Vrhunčevi smrti (1912) je prevzel tovarno izključno v svoje roke in jo vodi do danes.

Podjetje je v preurejenih prostorih prav lepo uspevalo, saj je bilo prvo ne samo na Kranjskem, ampak tudi v Avstriji, kjer so se izdelovale prešite odeje na tovarniški način s pomočjo posebnih, v Nemčiji naročenih strojev. Tovarna je zaposlovala takoj spočetka 14 delavcev, delala pa je skoraj samo za domači kon-

sum, predvsem v Ljubljani. V prvotni kapaciteti se je vzdržala do l. 1925., potem pa je zaradi rastoče konkurence v Sloveniji (Celje, Škofja Loka) zmanjšala produkcijo na polovico.

Treba se je še na kratko ozreti na nadaljnjo usodo tu obravnavane hiše, Kolodvorska ulica 126, ki je dobila l. 1877. številko 19, leta 1901. pa 23. Kot univerzalni dedič po Primožu Hudoverniku je Jožef Hudovernig ml. podedoval tudi to hišo, a jo že 22. junija 1892 prodal svoji materi Kristini roj. Pavlič, ki je tam preživela svoje ostalo življenje. Po njeni smrti (1928) so hišo podedovali njeni otroci Jožef Hudovernik ml., Marija por. Schiffer in Kristina por. Moro (prisojilo z dne 18. aprila 1928), a so jo že dne 15. decembra 1928 za 620.000 din prodali Delniški tiskarni v Ljubljani. Ta jo je 1. septembra 1929 prodala za 650.000 din tovarnarju Maksu Focku in odvetniku dr. Benotu Sabothyju iz Kranja. Od njih jo je dne 30. julija 1938 kupila s pripadajočim velikim vrtom vred za 1,520.000 din zadruga Lastni dom v Ljubljani.

*

Na mestu ponižne pritlične pristave — kupljene leta 1840. za 3700 fl., se je pred 100 leti sezidala za tiste čase prav postavna in udobna meščanska hiša. Čez nadaljnjih sto let pa raste na istem stavbišču, ki mu gre cena v milijone, Slovenski dom — ponosna palača slovenske prosvete. Tako se v zgodovini in usodi posameznih hiš v malem zrcali tudi razvoj in razmah našega mesta.

„VITALNOSTATISTIČNI ZAVOD“ V LJUBLJANI

D R. F E D O R M I K I Č, šef Odseka za vitalno statistiko Šole za narodno zdravje v Zagrebu

I.

REPLIKA NA ČLANEK G. PROF. VEBRA

Nekateri strokovni prijatelji iz Slovenije so me opozorili na članek g. univ. prof. dr. F. Vebra, ki je izšel v »Kroniki 2. VII. 1940 pod naslovom »Vprašanje vitalnostatističnega zavoda v Ljubljani«. Naprosili so me, da zavzamem stališče napram izvajanjem v imenovni razpravi. Sporočili so mi željo g. urednika »Kronike«, da svoje mišljenje iznesem v »Kroniki«. Razmišljal sem, če bi bilo oportuno, da koristno zamisel g. prof. Vebra s kritičnimi pripombami oslabim, predvsem pa, da ga odbijem v času, ko bi lahko pomagal zamisel tudi realizirati. Če sem se kljub temu odločil, da se oglasim, sta bila za to merodajna dva razloga. Prvi razlog je, da potrebujejo nekatera izvajanja g. prof. Vebra korekture, da ne bi javnost, ki čita »Kroniko«, dobila o vsebini pojma vitalne statistike krive predstave. Drugi razlog je, da sem — po sugestiji prijateljev — morda le poklican, da ne zamolčim svojih misli k vprašanju, ki ga je zastavil g. profesor.

Pojem vitalna statistika (življenjska statistika) ima svoj razvoj. Veže se danes s pojmom biometrija (mer-

jenje življenjskih pojavov). Za »Hrvatsko enciklopedijo« sem obdelal pojem biometrije na sledeči način:

»Biometrija je znanost, ki nas uči, kako je treba proučevati kvantitativne izglede vseh življenjskih pojavov v najširšem smislu. To dosegamo z eksaktnimi metodami merjenja in s precizno ter rafinirano matematično analizo. Izraz se je udomačil v 90. letih preteklega stoletja.

S pojmom biometrije je ozko vezan pojem statistike. Pod imenom statistike se običajno razume znanost, ki poskuša s številkami dognati razne pojave. Tako enostavna definicija vodi avtorje kakor tudi čitatelje do tega, da dobivajo o pomenu statistike heterogene pojme. V Nemčiji se je gledalo na statistiko prvenstveno kot na del nauka o državi ter se je identificirala s »Staatenkunde«, t. j. z naukom, ki se bavi z raziskovanjem in opisovanjem družbenih pojavov na temelju popisa prebivalstva. V Angliji je vzklila statistika pod imenom *politična aritmetika*, a danes se razvija dalje pod imenom *vitalna statistika*. Definicij o pojmu statistike je mnogo; preko 120 definicij je znanih. Tudi naš pokojni rojak Žižek je posvetil statistiki in klasifikaciji pojma statistike posebno razpravo (izšla je posthumno).

Dogaja se, četudi redko, da uporabljajo namesto imena statistike izraz *bioarimetika*. Mogli bi reči, da se naj pojem bioarimetika definira kot nauk, ki raziskuje življenjske pojave z numeričnimi vrednostmi.

Vidimo torej, da ni bistveno ime obravnavanega pojma, temveč njegova vsebina. G. prof. Veber bi želel, da se predlagani institut bavi predvsem z merjenjem inteligentnosti ter s postavljanjem aktualnih inteligentnostnih meril (testov). Zdi se mi, da bi tako zasnovani delokrog bil preozek.

Predvsem naj nam bo jasno, kaj statistika premore. Kratko rečeno: ona naj pokaže stanje in nato gibanje raziskovanih pojavov. Kadar analizira stanje, naj se ozira na strukturo pojavov ter na variacijo in korelacijo v strukturi. Ko razpolaga s serijo stanj raznih smeri, predvsem z ozirom na čas, pristopa k raziskovanju smeri gibanja.

Mišljenje g. prof. Vebra, da iz strukture lahko zaključujemo na dinamiko, je lahko v izjemnih primerih pravilno, v večini pa ne. V mojih demografskih študijah o zvezah med starostno strukturo in dinamiko rasti prebivalstva mi je ta problem postal popolnoma jasen. Zato mi je izjava g. prof. Vebra preoptimistična ter ne ustreza dejstvu, zlasti pa ne v gospodarstvu, kjer so problemi še bolj zapleteni, a material še bolj heterogen nego v demografskih raziskovanjih.

Tudi na ožjem področju razprave se z gosp. prof. Vebrom ne morem strinjati, namreč, da naj bi vitalnostistična raziskovanja predlaganega vitalnostističnega zavoda šele omogočila uspešno delo poklicnih svetovalnic. Iz navedenih definicij in iz koncepcije o statističnem zavodu, ki sledi, se dajo razlogi zato deducirati. Razen tega pa imamo do sedaj v Sloveniji samo eno poklicno svetovalnico.

Ponavljam, četudi mi je misel g. prof. Vebra o potrebi vitalnostističnega zavoda v Ljubljani simpatična, vendar gornje pripombe najbrže ne bodo odveč. Naj mi bo v naslednjem dovoljeno izraziti lastne misli o organizaciji Statističnega zavoda v Ljubljani.

II.

POGOJI STATISTIČNEGA ZAVODA V LJUBLJANI

Ali so pogoji za statistični zavod v Ljubljani dani? Imamo statistične odseke pri higienskem zavodu, pri okrožnem uradu za zavarovanje delavcev (g. Lah), pri raznih državnih, banovinskih, občinskih in privatnih uradih (Delavska zbornica, Kmetijska zbornica, Industrijska in trgovska zbornica itd.). Razen tega je tu socialnoekonomski institut, ki veže socialne interese heterogenih faktorjev. Nikakor ne smemo pozabiti naše univerze z odličnimi delavci na ekonomskem (g. prof. dr. Bilimovič), socialnem, demografskem (geografski institut: gg. prof. dr. Melik, doc. dr. Ilešič), antropološkem (doc. dr. Škerlj) itd. polju. V Ljubljani je tudi banovinska poklicna svetovalnica (g. dr. Schmidt). V zadnjem času vrše odlična statistična raziskovanja naši učitelji: tu so predvsem gg. Debevec in Kimovec ter legija ostalih, ki zbirajo osnovni material (v. monografijo Möderndorferja, Slovenska vas). Gotovo so še faktorji, ki jih nisem omenil.

Vsa ta številna elita bi verjetno imela interes na tem, da bi se osnoval tak Statistični zavod v Ljub-

ljani, kjer bi se dana stremjenja mogla kolektivizirati ter delovati s povečanim učinkom za splošnost. Duhovni pogoji za ustanovitev takega zavoda so torej dani.

Drugi osnovni faktor, ki naj omogoči osnivanje in delovanje predlaganega statističnega zavoda v Ljubljani, je *primerna denarna dotacija*. S kolektivnim naporom naštetih interesentov, predvsem občine, banovine, države ter denarno močnih ustanov, ne bi bilo nemogoče ustvariti zavod, ki bi bil za Slovence reprezentativen. Zavod bi moral biti moderno opremljen z dovoljnim številom računskih strojev, bogato strokovno knjižnico, z ostalimi tehničnimi in računskimi pripomočki ter z zadostnim strokovnim osebjem. Predvsem pa bi morali imeti biometrični laboratorij za interno delo ter za teoretično in praktično delo z visokošolci in ostalimi, ki bi se želeli praktično priučiti uporabe modernih statističnih metod. Za vzdrževanje takšnega dela je potrebno toliko denarja, da se delo lahko svobodno razvija in razširja v vseh tistih smereh, ki jih žele ustanovitelji — to bi bili morda omenjeni interesi. Ko govorimo o denarju, ne smemo pozabiti, da tudi publicistično delo, nujno zvezano s takim zavodom, zahteva denarja.

III.

DELO STATISTIČNEGA ZAVODA

Delo predlaganega zavoda naj bi se po moji zamisli gibalo v treh smereh: zavod naj bi bil administrativni, znanstveni in pedagoški center za statistiko. Kot administrativni center naj bi imel odseke za:

- a) državno tožilstvo,
- b) banovinsko statistiko,
- c) občinsko statistiko,
- č) splošno statistiko.

Tu bi se mogla koristno koordinirati administrativna statistika državnih, banovinskih in občinskih uradov. Mnogo dvojnega in trojnega administrativnega dela bi tako izostalo. Istočasno bi se zbrani material mogel tudi strokovno pravilno in znanstveno obdelovati, kar se danes dogaja le izjemoma. Primerov nalašč ne navajam, ker bi se morda kdo čutil užaljenega, kar ni svrha te razprave, ter ne bi spremenilo stvarnega stanja. Iz tako zasnovanega centralnega instituta bi se polagoma in po potrebi lahko razvile tudi samostojne banovinske in občinske ustanove (občinski statistični urad, sličen tistemu, ki ga vodi direktor g. Šrajber v Zagrebu).

Administrativni material bi služil kot dobra osnova za znanstveno delo. Tako bi bil statistični zavod tudi v zvezi s tokovi življenja ter bi dobljene skušnje lahko enako uspešno uporabljal za spopolnjevanje teoretsko-statističnega dela kakor tudi pri svojem pedagoškem delu.

Znanstveno uveljavljanje statističnega zavoda bi moglo predvsem sloneti na sodelovanju s posameznimi strokovnjaki z univerze. Pri vseh tistih raziskovanjih, ki bi zahtevala obdelavo materiala s kolektivnimi metodami, bi se mogli posamezni univerzitetni instituti nasloniti na statistični zavod. Veliko korist bi imela od statističnega zavoda juridična fakulteta, ki ima stolico za sociologijo in statistiko, zlasti, če bi

se sociologija tretirala po anglosaksonskih vzorih, statistično. V to skupino znanstvenega dela bi se dala uvrstiti tudi želja g. prof. Vebra po raziskovanju inteligentnosti in postavljanju naših nacionalnih testov, kolikor se s tem problemom Poklicna svetovalnica ne bi hotela baviti odn. kolikor tega že ni izvršila. So pa še druga področja psihičnega življenja, ki bi bila pristopna raziskovanjem z biometrijskimi metodami. Raziskovanja kolektivov fizičnega življenja bi pa gotovo bila številnejša, ker je v teh znanostih duh matematične eksaktnosti a limine bolj naklonjen statistični obdelavi nego v spekulativnih znanostih.

Od znanstvenega delovanja statističnega zavoda bi mogle imeti korist tudi privatne ustanove, na primer posamezne stroke naše industrije, če bi sodelovale z zavodom; tu prihajajo v poštev vprašanja in študij notranje organizacije in racionalizacije dela (administrativno in strokovno delo). Metode za takšna raziskovanja so namreč statistične: *primitivna računanja s procenti, s katerimi se nekateri zadovoljujejo, niso še statistika.*

Tako bi lahko navajal stroko za stroko. Pri vsaki stroki bi se dalo naštetih nekoliko momentov, kjer bi biometrična metoda mogla pomagati, da dobimo temeljitejše in nove poglede v skrivnosti življenjske vsakdanjosti.

Pedagoško delo bi se vršilo v tečajih s teoretičnimi predavanji in s praktičnimi vajami. Pri praktičnih vajah bi prihajali v poštev predvsem disertanti in pa organizirane skupine (n. pr. učiteljski »Pokret«), ki

bi razpolagale z lastnim osnovnim materialom. V teh tečajih naj bi se polagala pretežna važnost na to, da bi se paralelno z modernimi statističnimi metodami uporabljala tudi moderna tehnična sredstva.

IV.

ZAKLJUČEK

Ljubljana kot znanstveno, administrativno, gospodarsko in kulturno središče dravske banovine bi potrebovala moderen statistični zavod. Takšen zavod naj bi sodeloval z vsemi, ki se želijo okoristiti z modernimi statističnimi metodami: z znanstvenimi ustanovami enako kot z administrativnimi, s teoretiki enako kot s praktiki. Zamišljam si ga prvenstveno kot znanstveni zavod, ki bi neposredno mogel služiti praksi.

Ustanovo, kakor jo zamišljam, naj bi podprli denarno vsi javni faktorji, predvsem pa oblasti, ki bi jim v prvi vrsti služila. Ne bi bilo morda napak, če bi bil zavod na nek način vezan na univerzo. Od materialnih sredstev bi bil odvisen njegov uspeh. Brez primernih sredstev pa ne bi kazalo ustanavljati statističnega zavoda, ker bi bil v tem primeru njegov pomen nesorazmerno majhen.

Slovenci so znani kot sposobni statistikarji. Njihova vzgoja, šole in ambient dajo relativno velikemu številu dobro podlago za takšno vrsto dela. Pridnost in vztrajnost naredita še svoje. Tako bi predlagani zavod lahko dal na raznih poljih pobude za novo znanstveno delo, a istočasno bi mogel izvežbati mnogim strokam dobre organizatorje in specialiste.

ČASTNI MEŠČAN DR. ANTON KOROŠEC

Dne 14. decembra 1940 je v Beogradu umrl prosvetni minister, predsednik senata in častni meščan Ljubljane dr. Anton Korošec, politični voditelj Slovencev. Dne 17. decembra se je vršil ob navzočnosti zastopnika Nj. Vel. kralja, najvišjih predstavnikov državne uprave, vodilnih predstavnikov jugoslovanske in slovenske politike in najvišjih slovenskih kulturnih ustanov ter ogromnih množic iz vse Slovenije njegov pogreb na Navju v Ljubljani, ki je s tem pogrebom postalo resnično častno pokopališče zaslužnih slovenskih mož.

Dr. A. Korošec je bil rojen dne 12. maja 1872 v Biserjanih pri Sv. Juriju ob Ščavnici. Po dovršeni gimnaziji je študiral bogoslovje v Mariboru, a pozneje nadaljeval bogoslovne študije in dosegel l. 1905. doktorat na univerzi v Gradcu. V življenju se je takoj od začetka posvetil politiki in se uveljavil najprej kot organizator in časnikar. L. 1906. je bil izvoljen v dunajski državni zbor in ostal poslanec do razpada Avstrije. L. 1907. se je ustanovila prva katoliška slovenska politična organizacija na slovenskem štajerskem. Na njeni listi je bil l. 1909. izvoljen Korošec tudi za štajerskega deželnega poslanca. V deželnem zboru je vodil kot predsednik Slovenskega kluba od l. 1910. dalje zaradi Slovincem krivičnega postopanja nemške večine obstrukcijo, ki je skoraj za vedno onemogočila delo štajerskemu deželnemu zboru.

Medtem je tudi v dunajskem parlamentu naraščal njegov pomen. Postal je podpredsednik hrvatsko-slovenske parlamentarne skupine in član avstrijske delegacije na Dunaju in v Budapešti. Ko je dr. Šušteršič odložil predsedstvo hrvatsko-slovenskega kluba, je postal predsednik dr. A. Korošec. L. 1917. je klub sklenil tesnejše sodelovanje s Čehi.

L. 1917. je bil Korošec izvoljen za predsednika Jugoslovanskega parlamentarnega kluba in v parlamentu prečital znamenito »Majsko deklaracijo«. Na-

† DR. ANTON KOROŠEC MED SLOVENSKIM LJUDSTVOM

Foto: Pavlovčič